

«ԼԵԶՎԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ» ԵԶՐՈՒՅԹԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Դավիթ Գյուրջինյան
ՀՀ Լեզվի կոմիտեի նախագահ

Բանալի բառեր. լեզվաքաղաքականություն, լեզվական քաղաքականություն, լեզվական շինարարություն, լեզվաշինության, լեզվական պլանավորում, պետական լեզու, հանրալեզվաբանություն, բազմալեզվություն, երկլեզվություն, «Լեզվի մասին» օրենք

Ամենայն հայոց բանաստեղծը 1916 թ. դիպուկ գրել է. «Լեզուն է ամեն մի ժողովրդի ազգային գոյության ու էության ամենախոշոր փաստը, ինքնուրույնության ու հանճարի ամենախոշոր դրոշմը, պատմության ու հեռավոր անցյալի կախարդական բանալին, հոգեկան կարողությունների ամենաճոխ գանձարանը, հոգին և հոգեբանությունը»¹:

Լեզուն նաև աշխարհը ճանաչելու միջոց է, մարդու իմացական գործունեության հիմքը, հաղորդակցության կարևորագույն միջոցը, այն հզոր գործիքը, որի միջոցով ձևավորվում է ազգային ինքնությունը:

Լեզուն միաժամանակ քաղաքական ազդեցության գործարար խթան է, մի միջոց, որի օգնությամբ իրականացվում է հանրության կառավարումը: Ամեն մի պետության ընդհանուր քաղաքականության մի մասն է լեզվական քաղաքականությունը, ինչպես որ կան մշակութային, տնտեսական, արտաքին, ներքին և այլ քաղաքականություններ:

Իսկ ի՞նչ է պետական լեզվական քաղաքականությունը: Պետության ռազմավարական որոշումներն են՝ ուղղված տվյալ պետությունում տարածված լեզվի (կամ լեզուների) պահպանմանը, տարածմանը կամ էլ որևէ լեզվի (լեզուների) գործածության սահմանափակմանը: Կարող ենք այսպես բանաձևել. եթե կա պետություն, պիտի լինի նաև լեզվական քաղաքականություն:

Հայաստանի լեզվական քաղաքականության (ժամանակակից ընկալմամբ) հիմքերը դարերի խորքերում են ²: Այսպես. Հայաստանի կազմի մեջ մտցված

¹ Տե՛ս **Հովհ. Թումանյան**, «Հայոց գրական լեզվի խնդիրը»/Երկերի լիակատար ժողովածու, հ. 7, Երևան, 1995, էջ 283:

² Հմմտ. **Ա. Այվազյան**, Մայրենի լեզուն և ազգայնականության սկզբնավորումը (հայկական և եվրոպական սկզբնաղբյուրների համեմատական քննություն), Երևան, 2001, էջ 16-19:

ծայրագավառների բնակիչներին Արամ թագավորը (մ.թ.ա. 9-րդ դար) հրամայում է հայերեն սովորել, քանի որ պետության համար չափազանց կարևոր էր երկրի բնակչության լեզվական միասնությունը: ՊատմահայրՄովսես Խորենացին այդ առթիվ գրում է. «Հրաման տայ բնակչաց աշխարհին՝ ուսանել զխօսս և զլեզուս հայկական»³:

Վաղնջական ժամանակներում երկրի սահմանները որոշելիս կարևոր (երբեմն վճռական) դեր ուներ լեզուն: Խորենացին Հայաստանը նույնացնում էր հայախոսության տարածքին, ինչպես երևում է հետևյալ խոսքաշարում. «Եւ յարեւելից կողմանէ, զեզերբ հայկական խօսիցս»⁴: Այսինքն՝ Հայաստանը հայերենի ընդգրկած տարածքն էր, երկիր, որտեղ հայերեն էր խոսվում: Հնում ազգությունը ևս հաճախ որոշվում էր լեզվի միջոցով. հայերենի՝ որպես մայրենի լեզվի գործածությամբ էր որոշվում անհատի պատկանելությունը հայությանը⁵:

Մեսրոպ Մաշտոցի հանճարեղ գյուտով հայերենի այբուբենի ստեղծումը ևս պետական քաղաքականության մեծագույն ձեռքբերումն էր: Հայկական պետականության պայմաններում հայերենը պետական լեզվի գործառույթներով է օժտված եղել: Լեզվաբաններն իրավացիորեն նշում են, որ կիլիկյան հայկական թագավորության շրջանում ևս հայերենը պետական լեզվի կարգավիճակ ուներ⁶:

Հայոց լեզուն հայերին կապող կարևորագույն միջոցն է եղել միշտ և այդ գործառույթն ունի նաև այսօր:

Նորագույն պատմության մեջ հայկական պետական լեզվաքաղաքականության սկզբնավորումը պիտի համարել առաջին հանրապետության կարճատև շրջանը (1918-1920): Այս պատմափուլի ամենանշանակալից իրադարձություններից մեկը հայերենին պետական լեզվի կարգավիճակ շնորհելն էր: Հենց այս փաստն է լեզվական քաղաքականության առկայության ամենանկատելի հիմքը:

³ Տե՛ս **Մովսիսի Խորենացու** Պատմություն Հայոց, էջ 46 (գիրք Ա, գլուխ ԺԴ):

⁴ Տե՛ս **Մովսիսի Խորենացու** Պատմություն Հայոց, աշխատութեամբ Մ. Արեղեանեւ Ս. Յարութիւնեան, Տիփլիս, 1913, էջ 112 (գիրք Բ, գլուխ Ը): Հմմտ. աշխարհաբար թարգմանությունը՝ «Իսկ արևելյան կողմից, հայերեն խոսակցության վերջի սահմաններում» (տե՛ս **Մովսես Խորենացի**, Պատմություն Հայոց, թարգմանությունը, ներածությունը և ծանոթագրություններն ակադեմիկոս Ստ. Մալխասյանցի, Երևան, 1968, էջ 137):

⁵ Հմմտ. «Եվ շատ էլ չէին սխալվում հներում, եթե լեզու ասելով ազգ էին հասկանում» (**Հովհ. Թումանյան**, նշվ. հոդվածը նույն տեղում):

⁶ Տե՛ս **Հ. Աճառյան**, Հայոց լեզվի պատմություն, II մաս, Երևան, 1951, էջ 235, **Ս. Ղ. Ղազարյան**, Հայոց լեզվի համառոտ պատմություն, 2-րդ հրատ., Երևան, 1981, էջ 285-286:

Ռուսական շուրջ հարյուրամյա տիրապետության անմիջական հետևանքն էր, որ Հայաստանի պետական մարմիններում անկախության սկզբնական շրջանում գործավարության լեզուն գրեթե համատարած ռուսերենն էր, պաշտոնյաների և զինվորականների զգալի մասը հայերեն չգիտեր կամ ուղղակի չէր ուզում գրել կամ խոսել երկրի լեզվով⁷: Հայաստանյան մամուլը 1918-1920 թթ. հաճախ է անդրադարձել հայերենի կիրառության խնդիրներին, դրանց անդրադարձներ են եղել Հայաստանի խորհրդարանի և կառավարության նիստերի ընթացքում⁸: Պատմական նշանակալից իրադարձություն էր խորհրդարանի 52-րդ նիստում հայերենը պետական լեզու հայտարարելը 1919 թ. դեկտեմբերի 24-ին⁹: Լեզվի մասին օրենքը հրապարակվել է դեկտեմբերի 26-ին: Հայերենը պարտադիր էր դառնում պետական ու հասարակական հաստատություններում ու բանակում: Հիմնարկությունները պարտավոր էին վեց ամսվա ընթացքում միջոցներ ձեռնարկել հայերենը պետական գործավարության պաշտոնական լեզու դարձնելու ուղղությամբ: Այլ լեզուների գործածությունը պիտի սահմանվեր հատուկ օրենքով¹⁰:

Խորհրդային շրջանում ևս հայերենը պետական լեզվի կարգավիճակ է ունեցել¹¹: Այդ փաստն ամրագրված էր հանրապետության 1922, 1936, 1978 թվականների Սահմանադրության մեջ, սակայն լեզվական հարցերը կարգավորված չեն եղել առանձին օրենքով: Հայաստանն ինքնուրույն լեզվական քաղաքականություն չէր վարում, բայց լիովին զրկված չէր այդ հնարավորությունից. լեզվին առնչվող յուրաքանչյուր քայլ լեզվաքաղաքական բնույթ ուներ¹²:

Երկրի օրենսդիր բարձրագույն մարմինը՝ Գերագույն խորհուրդը, «Լեզվի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքն ընդունել է 1993 թ. մարտի 30-ին

⁷ Տե՛ս **Դ. Ս. Գյուրջինյան**, Հայոց լեզվի նկատմամբ պետական վերաբերմունքի դրսևորումները Հայաստանի Հանրապետությունում 1918-1920 թթ., «ՎԷՆ» հանդես, թ. 4, 2018, էջ 247-248:

⁸ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության նիստերի արձանագրություններ: 1918-1920, Երևան, 2014, Հայաստանի Հանրապետության պառլամենտի նիստերի արձանագրություններ, 1918-1920, Երևան, 2010 (երկու հրատարակությունների կազմող և գլխավոր խմբագիր **Ա. Վիրաբյան**):

⁹ Քննարկման մասին տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության պառլամենտի նիստերի արձանագրություններ, էջ 403-407 (ըստ «Յառաջ» օրաթերթի, թիվ 80, 31 դեկտեմբերի 1919թ.):

¹⁰ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության պառլամենտի օրենքները, Երևան, 1998, էջ 209:

¹¹ Այդպիսի կարգավիճակ ունեին հարևան Վրաստանի և մերձբալթյան հանրապետությունների հիմնական բնակչության լեզուները նույնպես:

¹² Հմմտ. «Հայաստանում 1920 թուականի Նոյեմբերի 29-ին խորհրդային նոր իշխանութեան վերափոխմամբ որդեգրուած լեզուական քաղաքականութիւնը՝ յատկապէս Հայոց լեզուի ուղղագրութեան ոլորտում» (**Լ. Գ. Խաչերեան**, Հայոց համազգային մաշտոցեան համակարգուած միասնական եւ միակերպ ուղղագրութեան պատմութիւնը (Ե.-Ի. դարեր), Լոս Անջելըս, 1999, էջ 263):

(հանրապետության նախագահը հաստատել է ապրիլի 17-ին): Երկրի կենսագործունեության համար կարևորագույն նշանակություն ունեցող այս օրենքի 1-ին հոդվածի վերնագիրն է «Հայաստանի Հանրապետության լեզվական քաղաքականությունը»: Այս հոդվածում ներկայացված են ՀՀ լեզվական քաղաքականության հիմնական դրույթները՝ «Հայաստանի Հանրապետության պետական լեզուն հայերենն է, որը սպասարկում է հանրապետության կյանքի բոլոր ոլորտները», «Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական լեզուն գրական հայերենն է», «Հայաստանի Հանրապետությունն աջակցում է իր սահմաններից դուրս բնակվող հայերի շրջանում հայոց լեզվի պահպանմանը և տարածմանը», «Հայաստանի Հանրապետությունն իր տարածքում երաշխավորում է ազգային փոքրամասնությունների լեզուների ազատ գործածությունը» և այլն:

Տարիներ անց՝ 2011 թ. մայիսի 23-ին կատարված փոփոխությամբ «Լեզվի մասին» ՀՀ օրենքի 1.1 հոդվածում բացատրվել են օրենքում գործածված հիմնական հասկացությունները: Ըստ կարևորության առաջինը նկատված **պետական լեզվաքաղաքականություն** եզրույթն է բացատրվել:

Այսպիսով՝ երկրի լեզվավիճակը, պետական իշխանության և կառավարման մարմինների, ձեռնարկությունների, հիմնարկների և կազմակերպությունների լեզվահարաբերությունները կարգավորող օրենքում գործածվել են տարբերակային եզրույթներ, որոնք, նույնաբովանդակ լինելով, տարբերվում են միայն իրենց կառուցվածքային տիպով՝ բառակապակցական (**լեզվական քաղաքականություն**) և բառային (**լեզվաքաղաքականություն**): **Լեզվաքաղաքականություն**-ն առաջացել է բառակապակցության առաջին բաղադրիչի կրճատումից և երկրորդի հետ միավորումից (հմմտ. **լեզվական ընտանիք – լեզվաընտանիք, լեզվական հարաբերություն(ներ) - լեզվահարաբերություն(ներ)** և այլն):

Եզրույթի նշանակությունը: «Լեզվականքաղաքականություն»-ն ընդգրկուն հասկացություն է: Մասնագիտական գրականության մեջ լեզվաքաղաքականությունը նույնացնում են պետության գործնական քայլերին՝ ուղղված «պետական լեզվի կարգավիճակին, նրա գործարույթներին, հասարակական կյանքի առավել կարևոր ոլորտներում պետական լեզվի մենիշխան գործածության պաշտպանությանը,

«տեղական» լեզուների գործածության կարգավորմանը»¹³: Լեզվաքաղաքականության իրագործման հիմնական գործիք է դառնում լեզվի մասին օրենքը:

Մեկ այլ մոտեցմամբ լեզվաքաղաքականությունը հասկացվում է այսպես՝ «պետության կամ որոշում ընդունելու իրավունք ունեցող հասարակական մարմնի բոլոր որոշումները, որոնք ուղղված են մեկ կամ մի քանի լեզուների գործածությունը սովյալ տարածքում (իրական կամ կարծական) կարգավորելուն»¹⁴: Ռուսական լեզվաբանական հանրագիտական բառարանի բացատրությունն ընդհանուր բնույթ ունի. «Հասարակության, պետության մեջ լեզվական հարցերը լուծելու գաղափարական սկզբունքների և գործնական միջոցառումների ամբողջությունը»¹⁵:

Լեզվաքաղաքականությունն այլ կերպ է ընկալվում, երբ վերաբերում է պետությունների խմբավորմանը, միավորմանը: Ահա այս մեջբերումը ցայտուն ներկայացնում է Եվրոպական խորհրդի մոտեցումը. «Եվրախորհուրդը զարգացնում է լեզվաքաղաքականությունը հետևյալ նպատակներով՝ պահպանել և զարգացնել լեզվական ժառանգությունը և Եվրոպայի մշակութային բազմազանությունը՝ որպես փոխըմբռնման զարգացման աղբյուր և այդպիսով հնարավորություն ընձեռել եվրոպացիներին ընդունելու, հասկանալու և հարգելու այլոց տեսակետները, զգացմունքները, հավատքն ու սովորույթները»¹⁶:

Լեզվական քաղաքականություն են իրականացնում նաև հասարակական հաստատություններ, լրատվության միջոցներ, ազգային շրջանակներ, անգամ երևելի անհատներ, որոնց մեծ ներգործություն ունեն հասարակության վրա: Օրինակ՝ «Հյուսիսսփայլ» ամսագրի **լեզվական քաղաքականությունը**: Կամ՝ «Սփյուռքահայերի՝ օտար լեզուների փոխառություններից խուսափելու **լեզվաքաղաքականությունը** մեծ մասամբ պայմանավորված է ազգային ինքնապաշտպանության առողջ մղումով»¹⁷:

Այսպիսով՝ լեզվաքաղաքականությունը պետության կամ պետությունների միավորումների կամ էլ հասարակական ազդեցիկ հաստատությունների (երբեմն նաև

¹³ Տե՛ս, օրինակ, **Беликов В. И., Крысин Л. П.**, Социоллингвистика, Москва, 2001, էջ 263:

¹⁴ Տե՛ս «Языковая политика в современном мире», Санкт-Петербург, 2007, էջ 97 (ֆրանսիացի լեզվաբան Լ.-ժ. Ռուսսոյի տեսակետն է):

¹⁵ Տե՛ս Լингвистический энциклопедический словарь, Москва, 1990, էջ 616. Языковая политика բառահոդվածը):

¹⁶ Տե՛ս «Եվրախորհրդի լեզվաքաղաքականությունը: Ժամանակակից լեզուների ուսուցման ու դասավանդման վերաբերյալ փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու», Երևան, 2001, էջ 13:

¹⁷ Տե՛ս «Հայկական սովետական հանրագիտարան», հ. 7, Երևան, 1981, էջ 370 (**Մաքրամություն** բառահոդվածը):

հզոր անհատների) իրականացրած միջոցների համակարգն է, որի նպատակը այս կամ այն լեզվի կարգավիճակի և կառուցվածքի պահպանումն է (կամ փոփոխությունը): Ասենք, որ լեզվի կարգավիճակը պետության մեջ տվյալ լեզվի ունեցած դերն է այդ պետության մեջ կիրառվող այլ լեզուների համեմատությամբ, միաժամանակ՝ այդ նույն լեզվի դերը պետության սահմաններից դուրս՝ միջազգային ասպարեզում: Լեզվի կառուցվածքը նրա ներքին կազմությունն է (հնչյունական կազմ, ուղղագրություն, բառապաշար, քերականություն), ինչպես և լեզվի գոյավիճակային ձևերի հարաբերությունները (մի կողմից՝ գրաբար և աշխարհաբար, մյուս կողմից՝ միջին հայերենի առնչակցությունը գրաբարին և աշխարհաբարին, ներկայումս՝ արևելահայերենի և արևմտահայերենի կարգավիճակների, մերձեցման և փոխներթափանցման հարցեր, գրական լեզվի և բարբառների հարաբերակցությունը):

Լեզվաքաղաքականության ձևավորման և իրականացման համար անհրաժեշտ են մի շարք հիմքեր և պայմաններ: Դրանք են՝ գաղափարախոսական ապահովում, լեզուների փոխհարաբերությունների վարչական կարգավորում (կիրառվում են պատիժը և խրախուսումը, բայց առավելաբար առաջինը, ինչպես որ Հայաստանում է), լեզվական կանոնի հաստատում (որպես պետական լեզվի պատասխանատու՝ պետությունը ձգտում է կանոնարկման, ուստի և միասնականացման կանոններ է թելադրում հանրությանը, իսկ հանրությունն անընդհատ փորձում է այլընտրանքային լուծումներ գտնել և «շեղվել» կանոնից):

Բառի ստեղծման ժամանակը: «Լեզվական քաղաքականություն»

հասկացությունը համեմատաբար նոր է և կապվում է հանրալեզվաբանության մեջ 1970-ականներից գործածված, այնուհետև բացատրական ու լեզվաբանական բառարաններում արձանագրված **լեզվական շինարարություն, լեզվաշինարարություն** և **լեզվաշինություն** եզրույթներին: Պատահական չէ, որ **լեզվական քաղաքականություն-ը, լեզվաքաղաքականություն-ը** և հիշյալ միավորները մասնագիտական խոսքում հաճախ հանդես են գալիս միևնույն խոսքաշարում: Հմմտ. «Սկսվել է գրական լեզվի գիտակցված մշակման ու նորմավորման գործընթացը, ի հայտ են եկել **լեզվաշինության** և **լեզվական քաղաքականության** որոշակի միտումներ, այսպես կոչված՝ «գրապայքարը», որով հաստատվել է աշխարհաբարի գրավոր

գրական լեզվի կարգավիճակը»¹⁸ և «Լեզվապլանավորման ձևերն են նորմավորումը, լեզվաշինությունը և լեզվաքաղաքականությունը»¹⁹:

Լեզվական շինարարություն / լեզվաշինարարություն և լեզվաշինություն
 եզրույթները հայերենագիտություն մուտք են գործել ռուսերենից (языковое строительство, որը խորհրդային երկրում գիտական շրջանառության մեջ է մտել XX դ. 20-30-ական թվականներին): Անգլերենում որպես սրանց համարժեք գործածվում Language Planning «լեզվական ծրագրում» եզրույթը, որը XX դ. կեսերի ծնունդ է²⁰: Ամերիկյան լեզվաբանության մեջ Ջ. Ֆիշմանը 1970 թ. **լեզվական պլանավորում**-ի²¹ փոխարեն գործածեց **լեզվական քաղաքականություն**՝ այն դիտարկելով կիրառական հանրալեզվաբանության շրջանակում²²:

Իսկ հայերենում երբ է սկսել գործածվել **լեզվաքաղաքականություն** բառը: Ըստ Արևելահայերենի ազգային կորպուսի (ԱՐԵՎԱԿ) ²³ ունեցած նյութի՝ ամենավաղ վկայությունը 1980 թվականից է, հանրագիտարանային. «Ուսումնասիրում է **լեզվաքաղաքականության**, լեզվաշինության, լեզվական շփումների, ազգի և ազգային լեզվի, երկլեզվության և բազմալեզվության .... հարցերը»²⁴: Եթե հաշվի առնենք, որ հանրագիտարանի հիշյալ հատորը պատրաստվել է նախորդ տասնամյակում, արտերկրյա գիտական մտքում եզրույթի շրջանառման ժամանակը, ապա հայերենում բառույթի ստեղծման շրջանը պիտի համարենք 70-ականները: Բառը հայերեն լեզվաբանական տպագիր աշխատություններում մինչ այդ չի հանդիպում, չի գրանցվել հայերենի մինչև 1980-ը լույս տեսած բառարաններում՝ բացատրական²⁵,

¹⁸ Տե՛ս «Հայկական սովետական հանրագիտարան». «Սովետական Հայաստան» հատորը, Երևան, 1987, էջ 475:

¹⁹ Տե՛ս **Լ. Զաքարյան**, Լեզվապլանավորման թույլատրելի սահմանների որոշման սկզբունքները / Տերմինաբանության և խոսքի մշակույթի հարցեր, պրակ 2, Երևան, 1987, էջ 120:

²⁰ Տե՛ս **Haugen E.**, Planning for Standard Language in Modern Norway /Antropological Linguistics 1959. № 8: Հեղինակը հետազայում լեզվական շինարարությունը համարեց լեզվական քաղաքականության մի մասը (տե՛ս **Хауген Э.**, Лингвистика и языковое планирование / Новое в лингвистике. — Москва, 1975. Вып. 7: Социоллингвистика):

²¹ Հայերենագիտության մեջ գործածվել է նաև **լեզվապլանավորում** տարբերակը:

²² Տե՛ս **Скачкова И. И.**, Языковая политика и языковое планирование / «Политическая лингвистика», 1, 2015, էջ 128:

²³ Տե՛ս www.eanc.net:

²⁴ Տե՛ս «Հայկական սովետական հանրագիտարան», հ. 6, Երևան, 1980, էջ 225 (գործածվել է **Հանրալեզվաբանություն** բառահոդվածում. **Լեզվաքաղաքականություն** բառահոդված հանրագիտարանը չունի):

²⁵ Տե՛ս **Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ**, Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, հ. 2, Երևան, 1972, **Է. Բ. Աղայան**, Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, 1976:

ուղղագրական-տերմինաբանական²⁶, լեզվաբանական²⁷: Այս փաստը ևս լրացուցիչ վկայում է, որ բառը (եզրույթը) գործածության մեջ չի եղել (կամ այնքան հազվադեպ է եղել, որ չի նկատվել):

Բառարանային մշակումը: **Լեզվաքաղաքականություն** բառն առաջին անգամ բառարանային գրանցում է ստացել 21-րդ դարի սկզբին, Ս. Էլոյանի կազմած նորաբանությունների բառարանում, *լեզվք.* (լեզվաբանական) ոճական նշումով²⁸: Բառը բացատրվել է այսպես՝ «լեզվի նկատմամբ տարվող քաղաքականությունը», բնագրային օրինակը 1993 թվականից է, «Հայաստանի Հանրապետություն» պաշտոնաթերթից:

Արդյոք ճիշտ էր բառը նորաբանություն համարելը, երբ կար նրա հանրագիտարանային գործածության (մոտ երեսուն տարվա) փաստը, շուրջ մեկ տասնամյակ գործում էր «Լեզվի մասին» ՀՀ օրենքը, որտեղ հիշյալ տերմինը գործածվել է իբրև հիմնական հասկացության արտահայտիչ: Բառը նորաբանություն համարելը թերևս ճիշտ էր, քանի որ այդ շրջանում որպես լեզվաբանական եզրույթ դեռևս նոր է ընկալվել. այդ են վկայում սակավաթիվ գործածությունները:

Բառակապակցական **լեզվական քաղաքականություն** եզրույթը շատ ավելի վաղ է բառարանային գրանցման արժանացել: Առաջին անգամ հայտնվել է հայ-ռուսերեն լեզվաբանական բառարանում՝ *языковая политика* համարժեքով²⁹: Երկրորդը ևս լեզվաբանական բառարան է, կրկին թարգմանական, եռալեզու³⁰: Այստեղ հայերեն **լեզվական քաղաքականություն** եզրույթը ֆրանս. *politique linguistique*-ի և ռուս. *языковая политика*-ի համարժեքն է, ո՛չ գլխաբառ, բայց ներկայացված է «Հայերեն տերմինների ցանկում»: Ի դեպ, նշված երկու բառարաններում էլ մենաբառ եզրույթը (**լեզվաքաղաքականություն**) բացակայում է³¹:

²⁶ Տե՛ս **Ն. Խ. Բարսեղյան**, Հայերեն ուղղագրական-ուղղախոսական, տերմինաբանական բառարան, Երևան, 1973:

²⁷ Տե՛ս **Ն. Ջ. Պետրոսյան, Ս. Ա. Գալստյան, Թ. Ա. Ղարազոյլյան**, Լեզվաբանական բառարան, Երևան, 1975:

²⁸ Տե՛ս **Ս. Էլոյան**, Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարան, Երևան, 2002, էջ 199:

²⁹ Տե՛ս **Մ. Հ. Հարությունյան**, Հայ-ռուսերեն լեզվաբանական բառարան, Երևան, 1963, էջ 101:

³⁰ Տե՛ս **Ա. Հ. Նազարյան**, Լեզվաբանական տերմինների ֆրանսերեն-ռուսերեն-հայերեն ուսումնական բառարան, Երևան, 1993, էջք 393, 620:

³¹ **Լեզվաքաղաքականություն** եզրույթը տեղ է գտել մեր խմբագրած լեզվաբանական մի բառարանում, որ շուտով լույս կտեսնի (**Լ. Մ. Խաչատրյան**, Լեզվաբանական տերմինների բառարան):

Գործածությունը: **Լեզվաքաղաքականություն** եզրույթը հազվադեպ է գործածվել լեզվաբանական աշխատություններում, թեպետ վերջին տարիներին գործածության որոշակի աշխուժացում է նկատվում³²: Հանդիպում է նաև մամուլի լեզվում, քանի որ լեզվաքաղաքականության հարցերը հանրային հետաքրքրություն են ներկայացնում: Նկատելի է, որ հրապարակումները հիմնականում վերաբերում են լեզվի բնագավառի պատասխանատու մարմնի (Լեզվի պետական տեսչություն, Լեզվի կոմիտե) գործունեությանը, բառը հաճախադեպ է այդ մարմնի ղեկավարների խոսքում³³:

Հաճախականությունը: **Լեզվաքաղաքականություն** և **լեզվական քաղաքականություն** տարբերակների հաճախականությունը պարզելու համար կրկին դիմենք ԱՐԵՎԱԿ-ին³⁴: **Լեզվաքաղաքականություն** բառույթի որոնումը որևէ տվյալ չի տրամադրում (քանի որ կորպուսի 75 հազարանոց հիմնական բառացանկի միավոր չէ և չի պիտակավորվել), ուստի ստուգում ենք ըստ բառաձևերի: Գործածվել է 29 համատեքստում (24 տեքստ), որոնցից 22-ը սեռականի ձևեր են: Գրեթե նույնքան է **լեզվական քաղաքականություն** տարբերակի հաճախականությունը՝ 27 համատեքստ (17 տեքստ), որոնց մեջ սեռականի ձևերը 12-ն են, 10-ը՝ ուղղականի: Ըստ այդմ կարող ենք եզրակացնել, որ բառային և բառակապակցական տարբերակները նույնատեսակ՝ նվազ հաճախականություն ունեն:

Եզրույթի տեղը: **Լեզվաքաղաքականություն**-ը և **լեզվական քաղաքականություն**-ը գրանցվել են լեզվաբանական բառարաններում, սակայն սոսկ այբբենական կարգով, իսկ լեզվաբանական մի աշխատության մեջ **լեզվական քաղաքականություն**-ն ընդգրկվել է **լեզվական** բաղադրիչ ունեցող տերմինաբանական շարքում

³² Ուշագրավ է «Արդի լեզվաքաղաքականության խնդիրներ» (Մայրենիի օրվան նվիրված գիտաժողովի նյութեր) վերնագրով ժողովածուի լույսընծայումը (Երևան, 2013): Հմտ. նաև **Լ. Մովսիսյան**, «Լեզվաքաղաքականությունը ժամանակակից Ադրբեջանում» («21-րդ դար», թ. 3, 2009, էջ 86), «Գրական լեզվի կանոնարկումը **լեզվաքաղաքականության** առաջնային և հիմնական ուղղություններից է» (**Յու. Ավետիսյան**, Կանոնարկումը որպես լեզվաքաղաքականություն. արևելահայերեն-արևմտահայերեն առնչություններ / Արդի հայերենի հիմնախնդիրները, Երևան, 2015, էջ 39):

³³ Հմտ. **Վ. Միրզոյան**, «Լեզուաբանություն և **լեզուաքաղաքականություն**» (Բեյրութ, 1998), «Լեզվաքաղաքականությունը համապետական գործունեություն է» (**Վ. Միրզոյան**, Լեզվական օրենսդրության տասը տարին, Երևան, 2003, էջ 5) և **Լ. Գալստյան**, «Հայերենը **լեզվաքաղաքականության** առանցք» («Լեզվաշխարհ», հ. 1, 1995), «ԿԳՆ-ն չունի **լեզվաքաղաքականության** ծրագիր. **Լ. Միրզոյան**» («Երկիր», 20.02.2019), «Երկրորդ հիմնական խնդիրը, ըստ **Ս. Երիցյանի**, **լեզվաքաղաքականության** պետական ծրագրի ընդունումն է» (www.1in.am/252685.html), «Հայոց լեզվի խնդիրների, **լեզվաքաղաքականության** ու ոլորտի առաջնահերթությունների մասին է «Անկախը» գրուցել ՀՀ ԿԳՆ լեզվի կոմիտեի նախագահ **Դավիթ Գյուրջինյանի** հետ» («Անկախ», 13.07.2018):

³⁴ Դրանք չկան Բ. Կ. Ղազարյանի «Հայոց լեզվի հաճախականության բառարանում» (Երևան, 1982):

(ԼԵԶՎԱԿԱՆ ազդեցություն /անընդհատականություն / արտահայտություն / երևույթ / ընդհանրություն և այլն)³⁵:

Ի վերջո, ո՞րն է **լեզվաքաղաքականություն** եզրույթի տեղը հայերենի լեզվաբանական տերմինահամակարգում: Հստակ է, որ այն պետք է լինի լեզվաբանական միջգիտակարգային ճյուղերի անվանումների շարքում, սերտորեն առնչակից **հանրալեզվաբանություն** եզրույթին:

«Լեզվաքաղաքականություն» եզրույթի ընդհանուր բնութագիրը,

Լեզվաբանական տերմինաբանության հարցեր:

Հանրապետական գիտաժողովի նյութեր, Երևան, 2020, էջ 49-58:

---

³⁵ Տե՛ս **Լ. Հ. Ղազանյան**, Հայերեն լեզվաբանական տերմինների համակարգային-կառուցվածքային վերլուծություն / «Լեզվի և ոճի հարցեր», պրակ IV, Երևան, 1977, էջ 317: Այստեղ ասվում է, որ «տերմին-անվանումների շարքը կարելի է դասել նաև լեզվաբանական ուղղությունների, ուսումնասիրության մեթոդների և հայեցակետերի անվանումները», որոնց թվում հիշատակվում են նաև **լեզվահոգեբանություն**-ը և **լեզվահնչաբանություն**-ը **լեզվահնչաբանություն**-ը (էջ 255-256): Նույն տրամաբանությամբ այստեղ կարող էր լինել նաև **լեզվաքաղաքականություն**-ը: